

Eva Katarina GLAZER

ČETVEROSOBNA KUĆA IZ TEL AL UMAJRIJA KAO PRIMJER STANOVANJA U ŽELJEZNO DOBA NA PROSTORU LEVANTA

UDK 903.4(569.5-191.2)“638“
Stručni rad
Primljeno: 1.07.2011.
Odobreno: 16.08.2011.

Eva Katarina Glazer
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d
HR - 10000 Zagreb
e-mail: ekgazer@gmail.com

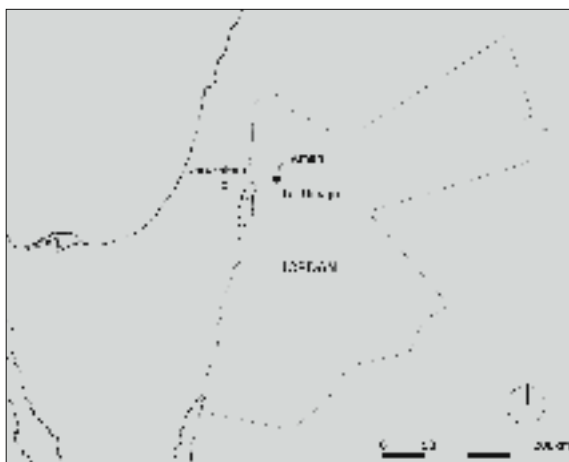
Tel al Umajri je nalazište u središnjem Jordanu, nedaleko od glavnog grada Amana. Obiteljska kuća, koja je obilježila stil života na prostoru Levanta u željezno doba, a sama ideja stanovanja i stil života duboko su ukorijenjeni u današnjim obiteljima na tim prostorima, vrlo je važna jer se smatra prvom takvom, odnosno ona je najstarija dosad pronađena. Ujedno je i najbolje očuvana četverosobna kuća južnoga Levanta i zato je neophodno upoznati se s njenim ostacima i dosadašnjim rekonstrukcijama, jer oni omogućuju ne samo bolje razumijevanje stila obiteljskog života, kulture življenja, civilizacije i društva stanovnika koji su naseljavali Umajri u željezno doba, nego i tradiciju stanovanja i stil gradnje kuća koji se održao do danas i u mnogočemu objašnjava kulturu i civilizaciju današnjih stanovnika Bliskoga istoka.

Ključne riječi: Tel Umajri, Jordan, Levant, željezno doba, četverosobna kuća

Uvod

Lokalitet Tel al Umajri smješten je petnaestak kilometara južno od jordanskog glavnog grada Amana, uz glavnu prometnicu prema aerodromu. (vidi sl. 1.) Lokalitet se i danas nalazi na vrlo važnim sjecištima puteva, a tako je bilo i kroz njegovu bogatu prošlost. Umajri je ispunjavao ne samo jedan od glavnih preduvjeta za nastanak nekog naselja, a to je smještaj na povoljnom položaju gdje prolaze važni putevi, nego i još jedan vrlo važan preduvjet, a to je blizina izvora vode. Širi prostor Madabskih visoravni obilježen je ugodnom

klimom, plodnom zemljom i nalazi se na povoljnom strateškom mjestu. Okružen pustinjom na jugu i istoku, taj prostor je često bio meta napada pustinjskih plemena, a činjenica da su važni kontinentalni putevi koji su spajali Egipat i Mezopotamiju morali proći ovuda činila je taj prostor još vrednijim i podložnijim napadima. Zato je stanovništvo ove regije relativno rano počelo graditi utvrđene gradove, koji iako nisu bili usporedivi veličinom istodobnim gradovima na sjeveru u Siriji, ili u Mezopotamiji, ipak su imali neke karakteristike ra-

Sl. 1. Položaj lokaliteta
(S. Glazer)

zvijenih gradskih naselja, a to su u prvom redu snažni fortifikacijski sustavi i planski raspored ulica i kuća. Zahvaljujući suvremenim arheološkim istraživanjima ne samo prostora Jordana, nego i šireg prostora Levanta i općenito prostora Bliskog istoka pronađeni su brojni ostaci stambene arhitekture, koji nam mnogo govore o načinu života naroda koji su ih nastanjivali. Relativno nagla pojava kuća, kao trajnog habitata, u kontekstu dotadašnjeg nomadskog stanovanja u šatorima može se protumačiti kroz pojavu novog etničkog elementa u regiji i obilježava početak novog razdoblja, željeznog doba Levanta. Kamena kuća poznata pod nazivom četverosobna kuća, Izraelska kuća ili kuća sa stupovima¹ predstavlja tipičan način stanovanja jedne obitelji u željezno doba (usp. Faust - Bunimovitz 2003:22). Iako ih je dosad otkriveno mnogo na prostoru današnjeg Izraela i Palestine, na prostoru Jordana otkrivena je dosad samo jedna, četverosobna kuća iz Umajrija. Koliko je važan taj pronalazak za osvjetljavanje razdoblja željeznog doba na prostoru Jordana, a i šire, je neupitno, no njena važnost prolazi iz toga da je upravo ova kuća, koja je jedinstvena u svojoj užoj regiji, danas zapravo najbolji očuvani primjer unutar svoje tipologije.

Povijest istraživanja

Lokalitet Tel al Umajri istražuju znanstvenici s nekoliko fakulteta, predvođeni Douglasom Clarkom s La Sierra University iz Californije, SAD.² Svrha sveobuhvatnog istraživanja MPP bila je razjašnjavanje višeti-sučljetnih ciklusa jačanja i slabljenja ljudskih naselja i korištenja zemlje u ovoj regiji. Istraživanje je fokusirano na otkrivanje naselja, spoznaju pojedinosti o njihovoj prirodi, s posebnim naglaskom na ona koja su se pojavila tijekom trećeg, drugog i prvog tisućljeća pr. Kr., na otkrivanje okolnosti njihova nastanka i njihovoj važnosti i značenju, te na rasvjetljavanje njihove kronologije.

Dosad je obavljeno 13 sezona arheoloških iskopavanja i istraživanja u Tel al Umajriju i njegovoj okolici.³

Kuća

Vjerojatno je najveće oduševljenje istraživačima stiglo s otkrićem četverosobne kuće. Na zapadnom dijelu lokaliteta nastavljajući istraživanje zidina datiranih u srednje brončano doba otkriveni su ostaci kuća. (vidi sl. 2.) Pretpostavlja se da je nakon velikog potresa koji je zadesio Umajri sredinom brončanog doba stanovništvo poduzelo značajne napore kako bi u što kraćem roku obnovili svoje naselje (usp. Herr et al 2000:34). Uz vanjski zid koji je bio dio cjelovitog obrambenog sustava nadograđene su kuće. (vidi sl. 3.) Kuća B, sastavljena od tri sobe odvojene nizovima kamena i velike prostrane sobe pozadi odmah je prepoznata kao četverosobna kuća, karakteristična tipologija stambenih jedinica u željezno doba na Levantu⁴.

Četverosobnu kuću čine tri pravokutne izdužene sobe odvojene nizovima kamena ukopanih u zemljani pod, koji su služili kao temelji za drvene stupove koji su sačinjavali nosivu konstrukciju na koju se oslanjao pod prvog kata kuće. Četvrta prostorija nalazila se u stražnjem dijelu kuće i najčešće se naziva „široka“⁵ prostorija, a arheološki nalazi (ostaci otprilike 75 pitosa) upućuju da je služila kao skladište namirnica.⁶

U dugim su sobama (B2A, B2B i B2C) vjerojatno bile smještene domaće životinje. Soba B2A bila je popločena velikim plosnatim kamenjem za popločavanje popunjenim malim kamenjem⁷ i pretpostavlja se da je služila za držanje životinja, tj. kao obor, jer je s popločenog poda bilo lakše pokupiti slamu i ostatke životinjskog izmeta.

Moguće je da su između stupova koji su odvajali sobu 2A od sobe 2B bila smještena korita ili neka vrst jasli za ishranu životinja koje su bile smještene u sobi 2A, jer je način života tipične obitelji bio usko vezan uz brigu o životinjama. Takav je stil života i danas prisutan na prostoru Levanta, gdje mnogi ljudi unatoč životu u gradovima i dalje drže stoku u krugu kuća. Osim vanjskog zida kuće, koji je razdvajao kuću B od susjedne A kuće sačuvan je parapetni zid do 1 m visine. (vidi sl. 4.)

Srednja prostorija, soba B2B, služila je kao svojevrsan hodnik, odnosno prostorija koja spaja B2A sobu i B2C sobu i zapravo je bila središnja prostorija prizemnog dijela kuće. Pod je bio zaglađen smjesom pepela i gline, tako da je bio relativno gladak i bez neravnina. Na obje strane ove sobe pronađeni su kameni temelji za stupove. (vidi sl. 5.)

¹ Uvriježeni naziv četverosobna kuća dolazi od činjenice da su se u tlocrtu kuće mogle raspoznati četiri sobe, a kako je vrlo često prostor između prostorija bio odijeljen stupovima, uvriježen je i naziv kuća sa stupovima. Brojni znanstvenici koriste termin Izraelska kuća, jer se pojava takvog tipa kuće javlja usporedo sa pojavom novog etničkog elementa u regiji, odnosno sa dolaskom izraelskih plemena početkom željeznog doba, usp. Shiloh 1973: 285;

² Madaba Plains Project (MPP) je skupni projekt na kojem surađuje više institucija: Walla Walla College (D. Clark), La Sierra (L. T. Geraty), Canadian University College (L. Herr) i Andrews University (O. La Bianca i R. W. Younker), nešto više o samim počecima projekta vidi u Geraty 2007: 107-111.

³ 1984, 1987, 1989, 1992, 1994, 1996, 1998, 2000, 2002, 2004, 2006, 2008 i 2010.

⁴ Datacija zgrade ustanovljena je analizom ostataka keramike i smještena je na prijelazu iz kasnog brončanog u rano željezno doba, odnosno početak 12. st. pr. Kr., više o tome vidi u Herr 2000:179.

⁵ eng. broadroom, op. aut.

⁶ Iz strukture četverosobne kuće moguće je primjetiti nastavljanje brončanodobne tradicije u kojoj je stambena arhitektura najčešće bila grupirana oko otvorenih prostora, tj. dvorišta; više o stanovanju u brončano doba vidi u Chesson 2003: 87.

Sl. 2. Položaj kuće na lokalitetu (Digital globe 20M)

Sl. 3. Tlocrt četverosobne kuće (D. Clark)

Središnja prostorija bila je vizualno odvojena stupovima, koji su pridržavali gornji kat kuće, te nije bilo zidova u punoj visini koji bi ju odvajali od ostalih prostorija. Prostor kuće nije bio izrazito diferenciran prema namjenama, nego su se različite zone preklapale. Taj stil života karakterističan je za obiteljski život na prostoru Levanta, kako nekad tako i danas. Žene su zadužene za domaćinstvo i na taj način su se kuhanje, briga za djecu i domaće životinje odvijali na jednom jedinstvenom prostoru, a opet je taj prostor raščlanjen na manje cjeline, i prilagođen točno određenim radnjama.

Posljednja u nizu, soba B2C, najsjevernija prostorija kuće, bila je mjesto gdje su se pripremali objedi. Važna uloga te sobe bila je to da je služila kao prolaz prema ostalim prostorijama i spremištu iz kojeg se moglo pristupiti gornjem katu kuće. Pod u sobi B2C izveden je kao tipični pod od utabane zemlje, na kojem su kao i danas sjedile žene kuhajući i pripremajući hranu. Prostorna podjela kuće slijedi pretpostavljenu podjelu poslova po spolovima (usp. 1 Sam 8,11-13)⁸. U sobi B2C također je pronađeno ognjište smješteno tik uz ulazna vrata. Praktičan položaj ognjišta uz otvoreno dvorište mogao je služiti u svrhu bolje cirkulacije zraka, tj. odvođenja dima i lakšeg održavanja vatre.

U stražnjem dijelu kuće nalazila se široka prostorija. Pretpostavka da se radi o spremištu potvrđena je pronalaskom 75 velikih glinenih posuda, pitosa. Djelomično popločena prostorija tipična je prostorija za skladištenje namirnica i svojim položajem uvijek je naslonjena na vanjski zid kuće, koji je ujedno i dio obrambenog sustava. Tako i susjedna kuća, kuća A, koja nije imala tipičnu četverosobnu strukturu ima skladišnu prostoriju na istom mjestu, tj. u produžetku ove prostorije. Ta soba imala je u sjevernom dijelu na gotovo 4 metra dužine utabani zemljani pod, dok je preostalih 2 metra sobe bilo popločano plosnatim kamenjem za popločavanje čije su reške bile ispunjene sitnijim kamenjem. (vidi sl.

6.) U blizini Umajrija nema prirodnih nalaza takvog plosnatog kamenja, pa se pretpostavlja da su stanovnici kuće nabavljali kamenje iz većih udaljenosti. U širokoj sobi također su identificirana dva kamena temelja za stupove, što je još jedna potvrda za kvalitetu gradnje i pravilan raster stupova koji je korišten za potporne grede gornje etaže, a nagađa se da bi još jedan veliki kamen također mogao predstavljati kamen temeljac za stupove i zapravo se iz tlocrta jasno vidi da ih je najvjerojatnije bilo četiri u toj prostoriji. Moguće je da stupovi nisu imali isključivo funkcionalnu konstruktivnu ulogu, nego su i odvajali prostor, a najlogičniji zaključak je da su postavljeni upravo ovdje gdje je gornja etaža bila opterećena teškim pitosima.

Gornji kat kuće kojeg je podupirala drvena konstrukcija stupova i greda, (vidi sl. 7.) sastojao se od zidova od nepečene opeke. Obitelj je stanovala u dugačkim sobama iznad soba B2A, B i C dok je gornja široka prostorija također služila kao skladište. Kuću je najvjerojatnije prekrivao krov od zaglađene gline. Sretna okolnost za istraživače je u tome, što je cijela gornja etaža, uništena tijekom napada, završila u prizemlju pri čemu su sačuvane gotovo sve kućanske potrepštine, ali još važnija činjenica je da je upravo taj veliki nanos građevinskog materijala (opeke, zidovi gornje etaže, posuđe i ostalo) koji je u širokoj prostoriji dosezao gotovo 2 metra visine zapravo zaslužan za očuvanje zidova kuće. Tako je vanjski zid izdužene sobe, širok nešto više od 2 metra, koji je bio integriran u gradske zidine, sačuvan do danas, a zahvaljujući zidovima omogućena je vjerna rekonstrukcija kuće i razumijevanje stila života u Umajriju tijekom željeznog doba.⁹ U širokoj sobi na prvom katu također je pronađena vojna metalna roba i slomljene, spaljene kosti od najvjerojatnije četiri osobe, koji su umrli na krovu vjerojatno pokušavajući obraniti grad.¹⁰

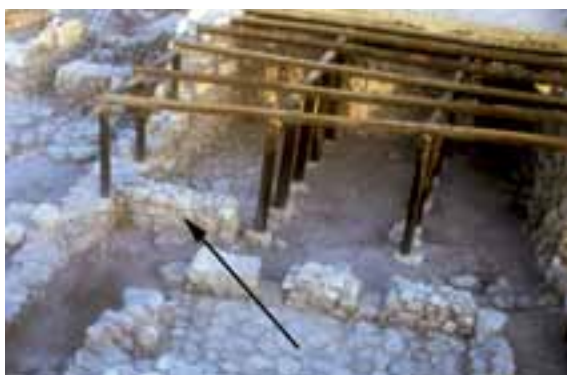
Zidovi ove kuće bili su sačuvani do 2 metra visine. Gornja etaža, iako uništena, sačuvana je u velikim na-

⁷ Sitno kamenje u reškama je ono koje povezuje veliko kamenje trenjem u čvrstu cjelinu.

⁸ 1 Sam 8,11-13 11 I reče: Ovo će biti pravo kralja koji će kraljevati nad vama: uzimat će vaše sinove da mu služe kod bojnih kola i kod konja i oni će trčati pred njegovim bojnim kolima. 12 Postavljat će ih za tisućnike i pedesetnike; orat će oni njegovu zemlju, žeti njegovu žetvu, izrađivati mu bojno oružje i opremu za njegova bojna kola. 13 Uzimat će kralj vaše kćeri da mu priređuju mirisne pomasti, da mu kuhaju i peku.

⁹ Uloga i važnost kazamatnog zida u obrani grada i njegova povezanost s četverosobnom kućom najbolje je objašnjena u Shiloh 1987.

¹⁰ Kosti su trenutno na DNA analizi koju provodi prof. biologije Lee Greer, a koja bi trebala potvrditi jesu li pojedinci bili u srodstvu.

Sl. 4. Parapetni zid sobe B2A
(D. Clark)Sl. 5. Kameni temelji
stupova sobe B2B

nosima materijala pronađenog tijekom iskopavanja kuće. Upravo se zato veliki kamen koji je služio kao ručni mlin u pripremi hrane, tj. za mljevenje žitarica, našao na podu prizemlja ispred sobe B2B iako se vjerojatno nalazio na gornjoj etaži. Pronađen je i kameni valjak, koji se koristio za ravnjanje krova tako što bi se njime ravnale napukline osušenog blata, a kako bi površina krova ostala glatka i bez napuklina, što je i danas metoda koja se primjenjuje u kućama usporedive tehnologije građenja. Krov je kao i danas, bio središnje mjesto života na Levantu, mjesto gdje su ljudi spavali, družili se i provodili slobodno vrijeme.

Uz svakodnevni život koji se odvijao u prostorijama četverosobne kuće nužno je moralo postojati mjesto gdje su se bacali otpaci hrane i smeće općenito. Zato i istraživače nije iznenadio pronalazak velike kamene otpadne jame u blizini četverosobne kuće. Pretpostavlja se da je služila kao zajedničko odlagalište kućama A i B, a nalazi koji su u njoj pronađeni osvjetljavaju nam najbolje prehrambene navike stanovnika i neke druge aspekte njihovog života (usp. Herr - Clark 2007:125).

Četverosobne kuće na prostoru Levanta u željezno doba

Kako je već spomenuto, četverosobna kuća predstavlja tipičan način stanovanja obitelji u razdoblju željeznog doba na prostoru južnog Levanta. Već krajem 13. i početkom 12. st. pr. Kr počinju se javljati prvi prototipovi takvih kuća, npr. u Gilohu, Aju i Tel Masosu, no tek od 11. st. pr. Kr možemo govoriti o masovnoj izgradnji takvog tipa kuća (usp. Negev - Gibson 2001:235). Pronađeni su brojni primjeri četverosobnih kuća, koje datiraju u razdoblje između 11. i 6. st. pr. Kr, a važno je napomenuti da je takav stil gradnje prisutan i u manjim, seoskim naseljima ruralnog tipa, podjednako kao i u većim gradovima, odnosno urbanim središtima toga razdoblja (usp. Faust - Bunimovitz 2003: 25). Tako su u većini dobro istraženih lokaliteta iz željeznog

doba otkrivene četverosobne kuće, poput Tel Masosa, Tel Kasila, sjevernog Tel Faraha, Hazora, Šekema i Tel Nazbeha (usp. Mazar 1992: 486-487). U većini primjera radi se o građevini sličnoga tlocrta, ali postoje razlike u veličini prostorija i načinu podjele glavnih prostorija, ovisno o broju stupova i pojedinim pregradnim zidovima. Gotovo svi istraženi primjeri upućuju na način života koji je usko vezan uz brigu o životinjama, pripremu i skladištenje hrane.

Četverosobna kuća iz razdoblja željeznog doba, pronađena u Beeršebi tlocrtno se razlikuje od kuće iz Umajrija, no neke osnovne karakteristike su iste, a to je položaj kuće uz vanjske zidine grada, pri čemu su kao i u Umajriju gradske zidine poslužile kao zid stražnje prostorije (usp. Shiloh 1987:9). Gotovo identična situacija je i sa kućom u Tel Halifiju (usp. Hardin 2004:73). Položaj četverosobne kuće kao dijela gradskih zidina, na dijelu naselja koji je zahtijevao pomno planiranje obrane, samo je jedna od sličnosti sa kućom iz Umajrija.

Spomenuti primjeri rasvjetljuju nam način života, odnosno stanovanja u razdoblju željeznog doba na prostoru Levanta.

Zaključak

Četverosobna kuća iz Umajrija je najbolje očuvana četverosobna kuća iz razdoblja željeznog doba na prostoru Levanta. Nalazi pronađeni u slojevima 13 i 12, a koji odgovaraju razdoblju kasnog brončanog doba i rano željeznog doba, predstavljaju stanovništvo Umajrija kao društvo u procvatu, koje je sagradilo naselje vrlo različito od ostalih naselja toga razdoblja u regiji, obilježeno impresivnim fortifikacijama i veličinom.

2002. četverosobna kuća je djelomično rekonstruirana. (vidi sl. 8.) Postoje brojni planovi za dovršenje rekonstrukcije, a najveći problem predstavlja nedostatak financija. U očekivanju materijalnih mogućnosti preostaju samo planovi. Trenutačno se radi na projekcijama budućih radova i zamisao voditelja projekta je da kuća

bude što cjelovitije rekonstruirana u svrhu otvaranja arheološkog parka.

Stil života obitelji željeznog doba može se predočiti na konkretnom lokalitetu u rekonstruiranoj kući. Četverosobna kuća iz Umajrija može poslužiti kao kvalitetno sredstvo za podučavanje, proučavanje i razumijevanje prošlosti. Samostalna izložba u Arheološkom muzeju u Amanu, odnosno u muzejima diljem svijeta, zasigurno bi znatno široj publici omogućila upoznavanje sa njenim sadržajima.

Sl. 6. Detalj popločenja u širokoj sobi (D. Clark)

Sl. 7. Rekonstrukcije međukatne konstrukcije (D. Clark)

Sl. 8. Rekonstrukcija kuće (D. Clark)

LITERATURA:

- BIBLIJA Biblija Starog i Novog zavjeta, Stvarnost Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969.
- CHESSON 2003 Chesson M. Households, Houses, Neighborhoods and Corporate Villages: Modeling the Early Bronze Age as a House Society, *Journal of Mediterranean Archaeology* 16.1 (2003) 79-102.
- FAUST-BUNIMOVITZ 2003 Faust A. - Bunimovitz Sh. The Four Room House: Embodying Iron Age Israelite Society, *Near Eastern Archaeology*, 66 (2003) 1/2, 22-31.
- GERATY 2007 Geraty L. T. How Crossing Jordan made the Difference: The Case of the Madaba Plains Project 1967-2007, Levy T. E. et al. (ed) *Crossing Jordan: North American Contributions to the Archaeology of Jordan*, Equinox, London, 2007, 107-110.
- HARDIN 2004 Hardin J. W. Understanding Domestic Space: An Example from Iron Age Tel Halifi, *Near Eastern Archaeology* 67.2 (2004) 71-83.
- HERR 2000 Herr L. G. The Settlement and Fortification of Tell al-'Umayri in Jordan during the LB/Iron I Transition, *The Archaeology of Jordan and Beyond: Essays in Honor of James E. Sauer*, Eisenbrauns, Winonna Lake, 2000, 167-179.
- HERR-CLARK 2007 Herr L. G. - Clark D. R. Tall al-'Umayri through the Ages, Levy T. E. et al. (ed) *Crossing Jordan: North American Contributions to the Archaeology of Jordan*, Equinox, London, 2007, 121-128.
- HERR et al. 2000 Herr L. G., Clark D. R., Geraty L. T, La Bianca O, Madaba Plains Project Tall al-'Umayri 1998, *Andrews University Seminary Studies*, 38 (2000)1, 29-44.
- MAZAR 1992 Mazar A. *Archaeology of the Land of the Bible 10 000 – 586. BCE*, Doubleday, New York, 1992.
- SHILOH 1987 Shiloh Y. The Casemate Wall, the Four Room House, and Early Planning in the Israelite City, *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 268 (1987), 3-15.

SUMMARY

**A FOUR-ROOM HOUSE IN TELL AL UMayRI:
AN EXAMPLE OF A DWELLING IN THE LEVANT IN THE IRON AGE**

Eva Katarina GLAZER

Tell Al Umayri is an archaeological site in central Jordan, near the capital city of Amman. The site has been researched since 1984, and 22 observed layers corroborate the fact that the site was inhabited from the Chalcolithic to the Islamic periods. The thirteen seasons of investigation undertaken so far indicate that the two main dwelling periods occurred in the Bronze Age and in the early Iron Age.

According to current information, the settlement dated in 2500 BC is the largest settlement from that time that has been discovered in Jordan, although the settlement did not have the fortification system at that point in history. In the middle of the Bronze Age, the inhabitants built a massive fortification system. In addition, there are numerous finds dated in the late Bronze Age, which is exceptional for this area. At the beginning of the Iron Age, somewhere around 1150 BC, the inhabitants of Umayri reconstructed their town, which had been destroyed in an earthquake.

In this regard, layer 12 is precisely the layer in which the remains of a four-room house have been discovered. This family house marked the lifestyle of the Levant in the Iron Age. It has been observed that the very ideas behind the dwelling and the lifestyle of today's families in the area have very deep historical roots. The house in question is extremely important because it is regarded as the first such house, or more precisely, the oldest such house so far discovered. It is also the best preserved four-room house observed in the South Levant. Consequently, it is crucial that its remains and reconstruction phases be studied, because they hold the keys not only to a better understanding of the family lifestyle, culture of living, civilization and society of the inhabitants who lived in Umayri in the Iron Age, but also give a clue to the dwelling tradition and the way of building houses which have survived and can still be observed, and which explain many aspects of the culture and civilisation of today's inhabitants of the Middle East.